

RELAȚII INTERETNICE ÎN ROMÂNIA DIN PERSPECTIVĂ ISTORICĂ

DAN CONSTANTIN RĂDULESCU

O evaluare cât mai completă a relațiilor interetnice din România trebuie să includă obligatoriu și o perspectivă istorică legată de evoluția spațio-temporală a acestor relații.

Demersul istoric prezintă avantajul operării unor judecăți de valoare asupra unor fenomene similare celor ce constituie substanța studiului de față – relații interetnice – dar consumate deja în momentul studierii și aprecierii lor. În felul acesta, devine posibilă realizarea unor comparații în vederea evidențierii unor elemente de continuitate sau, dimpotrivă, de discontinuitate și criză în planul acestor relații la scară concret istorică.

Doar astfel pot fi realizate concluzii privind cauzele care dictează o anumită evoluție a raporturilor interetnice în prezent și mai ales pot fi modelate predicții legate de evoluția lor viitoare.

Cu alte cuvinte, cunoscând și interpretând derularea în trecut a fenomenelor studiate, este mai bine înțeleasă fizionomia lor actuală și, fapt important, pot fi schițate unele măsuri concrete, a căror aplicare este de natură să evite în viitor producerea unor tensiuni și ciocniri interetnice.

Din rațiuni metodologice analiza evoluției în timp a relațiilor interetnice va cuprinde cele două elemente fundamentale ce le compun și anume: spațiul de desfășurare și actorii participanți, la ele adăugându-se într-un tot organic, factorul timp.

1. Spațiul

Introducerea în analiză a unor termeni precum spațiu românesc, teritoriu național, teritoriu de stat are darul de a clarifica demersul nostru în raport cu subiectul tratat. În felul acesta respectăm criteriile de rigoare științifică prin introducerea în calcul a elementelor de teritorialitate, ce dau relief și caracter concret evaluărilor operate.

Aceasta, cu atât mai mult cu cât, în cazul concret al istoriografiei românești de după 1945, s-a ajuns la situația nefirească din punct de vedere științific, dar obiectivă din punct de vedere politic – statutul de teritoriu ocupat de URSS pe care România l-a câpătat prin Pactul Molotov–Ribbentrop, Acordul de la Ialta și mai ales Tratatul de Pace de la Paris, din 1946, prin care specialiștii erau nevoiți să prezinte deformat realitatea, mai ales, în ceea ce privește extinderea teritorială a ariei de formare și viețuire a poporului român.

1.1 Teritoriul Național

Trebuie subliniat faptul că, urmare directă a amputărilor teritoriale din vara lui 1940, menținute și astăzi în mare măsură, românii au pierdut statutul de care se bucură cele mai multe din națiunile vest-europene, la care teritoriul național se confundă, în general, cu teritoriul de stat.

Această tristă realitate influențează într-o manieră specifică comportamentul general al societății românești, inclusiv în sfera relațiilor interetnice.

Numai urmărind aceste coordonate poate fi înțeleasă mai bine tragedia unuia dintre popoarele cele mai vechi ale Europei, prin ambele sale componente, romană și daco-tracă, care a trebuit să lupte permanent pentru supraviețuire, fiind obligat să-și restrângă, cu toată rezistența sa înverșunată opusă agresorilor, aria de viețuire de la o regiune întinsă, cuprinsă între cursul mijlociu al Dunării – la vest, linia munților Balcani – la sud, cursul fluviului Bug – la est și zona Carpaților Păduroși – la nord, reprezentată perfect de statul unitar al lui Burebista, până la teritoriul actual de viețuire națională carpato-dunăreano-nord pontică, și acesta știrbit fără întrerupere și astăzi.

1.2 Teritoriul de stat

Statul român măsoară în granițele sale actuale 237.500 km² și are o populație de circa 23.000.000 locuitori dintre care 87,7% s-au declarat români la ultimul recensământ.

Ca întindere, România ocupă locul 73 pe plan mondial și respectiv locul 11 în Europa.

Din punct de vedere geografic, România se situează la limita de nord a Peninsulei Balcanice, de care este despărțită de cursul Dunării, fiind un stat central est-european¹. Teritoriul statului român prezintă o repartiție armonioasă și echilibrată a formelor de relief, ce sugerează prin dispunerea centrală a ringului carpatic imaginea unei cetăți naturale apte să asigure atât o viață prosperă locuitorilor săi, cât și condiții propice pentru o rezistență îndelungată, în caz de agresiune. Rețeaua hidrografică, ce udă ținuturile românești, este

¹ Dogaru, Mircea, *Muntele și "miracolul" românesc*, București, Editura Globus, p.8.

bogată și judicios repartizată și adăugată condițiilor pedoclimatice și resurselor naturale face extrem de propice viețuirea unor imporante comunități umane.

Aceste elemente, favorabile vieții omului, combinate cu poziția geostrategică însemnată, au făcut din localitățile românești, așezate “în calea tuturor răutăților “ cum considera Grigore Ureche, ținta predilectă a unui șir neîntrerupt de agresori și năvălitori, de la Imperiul Persan și invincibila Roma, până la URSS.

Trista realitate, a unui asediu neîntrerupt, la care românii și pământurile lor sunt supuși de peste două mii de ani, reprezintă, cum se va vedea puțin mai departe, temelia unui model de colaborare interetnică, de unitate în diversitate ce a îngăduit autohtonilor să-și păstreze continuitatea, unitatea și latinitatea ființei lor naționale, tocmai în condițiile unei amenințări și unor pericole permanente, finalizate de contactul și conviețuirea cu comunități de altă origine etnică, care s-au așezat și trăiesc laolaltă cu populația majoritară pe pământurile acesteia, începând cu primul mileniu al erei creștine.

Împotriva lor, românii au reacționat, prin intermediul unor structuri statale cu care s-au dotat și ale căror evoluții au fost precipitate tocmai de turnura nefavorabilă a evenimentelor internaționale.

Acest proces istoric obiectiv, astăzi pe deplin reconstituit, atestă că, între secolele al VIII-lea – al XIV-lea, românii de la nord de Dunăre, în concordanță cu restul continentului, au reușit să-și creeze structuri statale, evident corespunzătoare realităților medievale ale acelor timpuri – obști, uniuni de obști, ducate, jupânate, cnezate, voivodate – înregistrate de izvoarele istorice pe întreg spațiul românesc.

Evident, realizarea unor structuri statale, ce cunosc un proces neîntrerupt de consolidare și unificare, a fost doar grăbită de pericolul extern, procesul rezemându-se, însă, pe plan intern, pe un nivel corespunzător de dezvoltare a relațiilor economice, culturale, sociale și politice. În principal, însă, coagularea statală, care, repet, urma direcțiile general europene, rămâne atestată, din punct de vedere istoric, ca fiind modalitatea principală prin care poporul român și-a apărât ființa națională și patrimoniul material și cultural, în fața tuturor pericolelor.

2. Populația

2.1 Români

Urmare directă a sintezei originare, demarată încă din secolul I e.n., între daco-geți și romani și consolidată în urma războaielor dintre Traian și Decebal, ce au transformat o parte din Dacia în provincie romană, procesul complex și unic al etnogenezei daco-romane s-a continuat și după retragerea aureliană prin iradierea în întreg arealul carpato-dunăreano-nord pontic. De menționat că și după anul 275, o parte a ținuturilor dacice (în principal Dobrogea), a rămas sub stăpânire romană, cunoscând în continuare procesul etnogenezei. Rezultatul direct al acestei etnogeneze l-a reprezentat apariția pe harta Europei a unei noi realități etnice – poporul român, astăzi singurul supraviețuitor al falnicei Romanități orientale din primul mileniu al erei noastre.

Năvălirile popoarelor migratoare, care s-au succedat în cursul primului mileniu și peste teritoriul românesc, au avut drept rezultat dislocarea Romanității orientale din Peninsula Balcanică – cu menținerea unor “insule” de vlahi (aromâni) până în zilele noastre și restrângerea acesteia între Carpați, Dunăre și Marea Neagră, având ca expresie etnică tocmai poporul român. Destinul istoric al românilor, nedorit, dar asumat, era să dăinuiască, în ciuda tuturor vitregiilor. “Apărat de Centura Carpaților, care includea podișul Transilvaniei, leagănul Daciei preromane, împlănit de câmpii înconjurătoare, despărțite unele de altele de hotare naturale evidente, acest spațiu geografic va deveni peste un alt mileniu cadrul noii realități etnice”². Istoria Romanității orientale este, de fapt, un proces de contracție și deznaționalizare la capătul căreia ea își va pierde toate pozițiile în afară de chintesența ei din spațiul carpato-dunărean. (Menținerea unor “atoli” azi ai Romanității orientale nu scade valoarea generală a acestei afirmații.) Odată fixată asupra acestei poziții Romanitatea orientală – care de acum înainte se va identifica cu poporul român – s-a apărat în împrejurări externe permanent defavorabile și împotriva tuturor primejdiilor, a reușit să se păstreze dovedindu-se o cetate inexpugnabilă.

Contemporanilor nu le-a scăpat acest proces dramatic din Răsăritul Europei, care avea să ducă la o nouă sinteză etnică; pentru a o desemna, ei aveau firește nevoie de un termen corespunzător, care să-i exprime trăsăturile caracteristice. Această nouă realitate etnică o surprindem documentar sub un

² Armbruster Adolf, *Romanitatea românilor, istoria unei idei*, București, Editura Academiei, 1972, p.12-13.

nume propriu (...) cel de "vlahi"³. Victorioși de cele mai multe ori în lupta de apărare, uneori covârșiți de numărul năvălitorilor, niciodată însă înfrânți și umiliți, având și astăzi teritoriile știrbite, în urma agresiunilor marilor puteri, dar reușind să-și prezerve, fără întrerupere, instituția statală, ca principal instrument de supraviețuire națională, românii, și înaintea lor geto-dacii și daco-romanii, străjuiesc de peste două mii de ani la porțile Europei, împotriva tuturor năvălitorilor iviți din stepele înghețate ale Rusiei sau din pustiriile înfierbântate ale Asiei. Dacă Europa Centrală și Occidentală și-a avut ființa în siguranța desăvârșirii remarcabilei lor civilizații actuale, aceasta s-a datorat și luptei și sacrificiilor popoarelor și țărilor est-europene, printre care, la loc de cinste, figurează rezistența românească.

Prețul plătit a fost unul greu și anume întârzierea procesului legico-istoric de unificare națională statală, finalizată abia în 1918, dar compromisă de mutilările teritoriale din 1940. La aceasta, trebuie adăugat, ca rezultat direct al invaziilor și spoliierilor străine, o reală încetinire a progresului pe plan social-economic, cel puțin prin comparație cu opulența vest-europeană.

Desigur, istoria este cea care a fost, nu cea care ar fi trebuit să fie. Ea trebuie studiată și înțeleasă ca atare doar în acest mod, fiind în măsură să ofere învățăminte pentru prezent și viitor.

Astfel, oricât ne doare, trebuie să acceptăm ca reprezentând tristul adevăr că, într-un moment în care națiunile vest-europene au demarat deja unirea statelor lor într-o federație continentală, în curs de desăvârșire, națiunea română se află în situația de neînvidiat de a trăi ruptă în cel puțin două unități statale (România și Republica Moldova) la care se adaugă și alte importante regiuni românești aflate încă sub administrația altor state ca urmare a Pactului Ribbentrop-Molotov. Pe drept cuvânt, această nedreptate trezește în societatea românească sentimente de frustrare și insecuritate, alături de dorința de nereprimat de restaurare a granițelor României Mari, din 1918, ca o etapă obligatorie de trecere la sinteza superioară paneuropeană. Trebuie subliniată existența acestor stări de spirit întrucât ele contribuie la modelarea unor comportamente concrete din partea populației românești, inclusiv în aria raporturilor interetnice, cu o adresă specială față de comunitățile etnice conlocuitoare și popoarele care au agresat și continuă să agrezeze România.

³ *Ibidem*.

2.2 Comunitățile etnice conlocuitoare

Desele năvăliri și agresiuni, la care pământurile românești au fost supuse, au determinat instalarea unor populații de altă origine etnică, ce constituie și astăzi comunități etnice conlocuitoare, reprezentând circa 13% din efectivul total al populației României.

Așezate aici, încă din mileniul întâi al erei noastre, aceste comunități de minoritari au trăit și trăiesc laolaltă cu românii majoritari grație tocmai atitudinii primitoare și tolerante a populației autohtone, care le-a ușurat noilor veniți așezarea și viețuirea în condiții prielnice.

Evident, evenimentele s-au desfășurat în condiții mult mai complexe și dramatice pentru a îngădui creionarea unui tablou exclusiv idilic privind conviețuirea dintre autohtoni și minoritari.

Este greu de crezut că populația locală nu a reacționat de o manieră corespunzătoare la amenințările reprezentate de aceste năvăliri.

Goții, hunii, gepizii, avarii, reprezentând primul val de migratori, au trecut peste pământurile românești, au pustiit, au distrus și au ucis, dar nu au reușit să-i anihileze pe localnici, nelăsând prea multe urme în conștiința și memoria istorică a acestora, în afara câtorva resturi arheologice, mărturie a trecerii lor pe meleagurile noastre. Impactul acestor năvăliri a permis daco-romanilor și ulterior românilor să-și desăvârșească modul de stabilire a raporturilor cu triburile migratoare, a căror abilitate militară era, cu siguranță, însemnată, dar putea fi contracarată cu succes de superioritatea în plan cultural și economic a localnicilor. În final, conducătorii triburilor năvălitoare sfârșeau prin a accepta cooperarea cu fruntașii populațiilor locale, primii oferind protecție împotriva altor năvălitori, iar ultimii asigurând hrana și alte bunuri materiale, pe care năvălitorii le apreciau, dar erau, în general, incapabili să și le producă singuri.

3. Fundamentul istoric al relațiilor interetnice

Românii și-au elaborat și au utilizat un set ingenios și folositor de instituții și norme de comportament, prin care intrau în contact cu orice comunitate de alogeni sosiți în teritoriu, fie ca agresori, fie ei înșiși agresați și împinși din urmă de alte triburi năvălitoare.

Astfel, ei au putut rezista mai bine asalturilor celui de-al doilea și celui de al treilea val de triburi migratoare (slavi, bulgari, unguri și apoi pecenegi, cumani, uzi și tătari).

În final, trebuie subliniat că, deși năvălirile barbare au reprezentat o experiență tragică pentru poporul român, în același timp au fost câștigate bogate

capacități de reacție în ceea ce privește relațiile autohtonilor cu diversele comunități de alogeni, ce vor fi superior fructificate în mileniul următor, prin realizarea unui model armonios de conviețuire interetnică bazat pe modalitățile concrete ale așezării în teritoriu ale ultimilor:

- năvălire (slavi, bulgari, unguri, pecenegi, cumani, tătari, turci);
- colonizare (sași, șvabi, croați, slovaci);
- imigrare (armeni, bulgari, sârbi, greci, albanezi, evrei ș.a.).

Considerăm că experiența acumulată de români, în acest sens, a constituit tocmai baza a ceea ce atâția istorici și specialiști străini au denumit a fi miracolul dăinuirii unui popor latin – românii – într-un imens ocean slav.

Românii au reușit să-și îmbogățească permanent patrimoniul propriu de spiritualitate originală, fără a respinge experiențele culturale ale comunităților cu care au intrat în contact.

Evident, procesele erau biunivoce, întrucât, noii veniți împărtășeau și ei, la rândul lor, din zestrea culturală a românilor. Rezultatul l-a constituit un model cultural complex, dominat de elemente originale românești la care se adaugă contribuția fiecărei comunități etnice conlocuitoare, model cultural de respirație europeană, pe deplin compatibil cu prefacerile actuale, demarate la scara întregului continent.

Cum în orice așezământ social-politic hotărâtoare sunt elementele reprezentate de numărul și solidaritatea actorilor, concluzia care se desprinde cu ușurință este că românii, majoritari pe tot cuprinsul teritoriului lor național, au manifestat deschidere și bunăvoință față de edificarea unui sistem complex, echilibrat și armonios de relații interetnice. Toleranți, dar nu apatici, energici, dar nu aroganți și agresivi, în ceea ce privește salvagardarea patrimoniului lor național, pragmatici, dar nu triviali, românii au fost permanent în măsură să-și conserve specificul național, fără a afecta în vreun fel viața și evoluția celorlalte comunități etnice conlocuitoare. Puținele evenimente istorice consemnate și în care se înregistrează tensiuni și ciocniri interetnice se dovedesc, în urma unor analize riguroase, științifice a fi fost produsul unor manevre politice perverse, de cele mai multe ori externe.

Întotdeauna, însă, aceste uneltiri cu tentă etnică, prin care s-a urmărit slăbirea statului român, s-au dovedit a fi fost păgubitoare pentru masa tuturor cetățenilor, fie ei majoritari sau minoritari.

4. Modele zonale de relații interetnice

A fost preferat, din rațiuni de metodologie, criteriul zonal în etalarea evoluției relațiilor interetnice.

Aceasta, întrucât provinciile istorice românești se confundă cu principalele structuri statale realizate în acest spațiu, în evul de mijloc (Valahia, Moldova, Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș, Dobrogea).

Evident, evoluția istorică pentru toate statele medievale românești se reazemă pe ideile forță ale unității și continuității de neam dar nu este mai puțin adevărat că, în raport direct și cu derularea concretă a faptelor și evenimentelor, se înregistrează și elemente specifice fiecărei țări românești.

Concret, nu toți minoritarii au pătruns în toate teritoriile românești și în aceleași circumstanțe, asta ca să ne limităm doar la substanța studiului de față.

În felul acesta vor fi urmărite modelele principale de relații interetnice cu elementele lor de specificitate și similitudine, sesizându-se tradițiile, mentalitățile și comportamentele interetnice, singurele apte să pună în lumină factorii legați de pacea și armonia interetnică, ușor de sesizat în Banat și Dobrogea, cu factorii de risc și tensiune ce pot apărea pe acest plan.

Procedându-se astfel vor putea fi evidențiate și unele măsuri de identificare și contracarare a riscurilor și cauzelor ce pot provoca ciocniri și tensiuni interetnice.